

KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV ORQALI BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARDA TANQIDIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH

Davlatova Dildora Dilshod qizi

Termiz Davlat Pedagogika instituti 1- kurs magistranti

ANNOTATSIYA : Maqolada kompetensiyaviy yondashuv asosida bo‘lajak o‘qituvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyasini takomillashtirish masalalari keng yoritiladi. Tanqidiy fikrlashning mohiyati, uni rivojlantirish tamoyillari, o‘quv jarayonida qo‘llaniladigan metodlar, refleksiv amaliyot, muammoli vaziyatlar yaratish, raqamli kompetensiyalarni shakllantirish kabi jihatlar ilmiy asosda tahlil qilingan.

АННОТАЦИЯ: В статье подробно рассматриваются вопросы совершенствования технологии развития критического мышления у будущих учителей на основе компетентностного подхода. Анализируются сущность критического мышления, методы его формирования, использование проблемных ситуаций, рефлексивной деятельности и развитие цифровых компетенций.

ABSTRACT: The article widely analyzes the improvement of technologies for developing critical thinking in future teachers through a competency-based approach. It discusses the essence of critical thinking, teaching strategies, reflective practice, problem-based learning and digital competencies as core mechanisms for pedagogical development.

Kalit so‘zlar: tanqidiy fikrlash, kompetensiya, refleksiya, innovatsion metodlar, raqamli savodxonlik

Pedagog sifatida ko‘p yillik faoliyatim davomida talabalarda tanqidiy fikrlash ko‘nikmasining nechog‘lik muhim ekanini amalda anglab yetdim. O‘quv jarayonida talabalarning mustaqil fikrlashi, dalillarni farqlashi, o‘z nuqtai nazarini asoslay olishi va ilmiy yondasha olishi ularni kelajakda professional pedagog bo‘lishiga bevosita ta’sir qilishini ko‘p bora kuzatganman. Shu sababli ushbu maqolada bo‘lajak o‘qituvchilarda tanqidiy fikrlashni kompetensiyaviy yondashuv asosida rivojlantirish texnologiyasini chuqur tahlil qilishni o‘z oldimga maqsad qilib qo‘ydim.

Kompetensiyaviy yondashuv asosida ta’lim jarayonini tashkil etish bo‘lajak o‘qituvchidan nafaqat bilimga ega bo‘lishni, balki mustaqil tahlil qilish, tanqidiy fikr yuritish, muammoni to‘g‘ri qo‘ya olish va dalillarga asoslangan qarorga kelish ko‘nikmalariga ega bo‘lishni ham talab qiladi, chunki tanqidiy fikrlash pedagogning

kasbiy kompetensiyasining ajralmas qismi hisoblanadi¹. Tanqidiy fikrlashning mazmuni nafaqat voqea va hodisalarni tushunish, balki ularni chuqur tahlil qilish, turli nuqtai nazarlar o'rtasidagi farqlarni anglash, mantiqiy bog'lanishlarni aniqlash va xulosalar chiqarishdan iborat bo'lib, bularning barchasi talaba ongida tizimli tafakkurni shakllantiradi². Oliy ta'lim tizimida bu jarayonni faol rivojlantirish uchun avvalo o'qituvchi va talaba o'rtasidagi interaktiv muloqot kuchaytiriladi, bu muloqot esa tanqidiy fikrning boshlang'ich omili sifatida xizmat qiladi, chunki savol-javob, bahs-munozara, tahliliy dialoglar talabani mustaqil fikr bildirishga undaydi.

Tanqidiy fikrlashni shakllantirishda muammoli vaziyat yaratish texnologiyasi alohida ahamiyatga ega. Muammoli vaziyat talabani fikrlash jarayonini faollashtiradi, uni turli qarama-qarshi holatlarni tahlil qilishga majbur etadi va shu orqali bilimning chuqurlashuviga xizmat qiladi³. Bu usulda talaba tayyor bilimni qabul qilmaydi, aksincha, u o'zi izlaydi, o'zi tahlil qiladi, o'zi yechim topadi. "Nima uchun?", "Qanday qilib?", "Agar... bo'lsa?" kabi savollar yordamida o'qituvchi talabani fikrlash doirasini kengaytiradi. Bu jarayonning samaradorligi refleksiv faoliyat bilan mustahkamlanadi, chunki refleksiya talabani o'z fikri ustida qayta ishlashiga, xatosini anglashiga, xulosalarini mustahkamlashiga yordam beradi⁴.

Shuningdek, debatlar, klasterlar, aqliy hujum, konseptual xaritalar, "Insert", "T-chizma", "Fishbone" kabi metodlar tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda muhim o'rin tutadi, chunki ular talabalarning fikrlash jarayonini har tomonlama faollashtiradi, tahlil, solishtirish, baholash va izlash jarayonlarini talab qiladi. Ayniqsa, guruhlarda ishlash orqali talabalar o'zaro fikr almashadi, bir-birini tinglaydi, xatolarni ko'radi, o'z nuqtai nazarini himoya qilishga o'rganadi va ko'p rakursli tahlil qilish ko'nikmasi shakllanadi⁵.

Raqamli texnologiyalar ham tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda muhim vosita bo'lib xizmat qilmoqda. Talabalar bugungi kunda katta hajmdagi axborot bilan shug'ullanadi, bu esa ulardan axborotni tahlil qilish, uning ishonchliligini tekshirish, soxta ma'lumotlarni ajratish va digital savodxonlik kompetensiyalarini egallashni talab etadi⁶. Raqamli manbalar, elektron kutubxonalar, multimedia resurslari, video-ma'ruzalar, simulyatorlar talabani mustaqil o'rganish faoliyatini kuchaytirib, tanqidiy fikrlash jarayoniga yangi nuqtai nazar olib kiradi. Misol uchun, talabalarga bir xil mavzu bo'yicha ikki xil sifatdagi ma'lumotlar berilib, ularni solishtirish, faktlarni tekshirish,

¹ Hasanov U. Kompetensiyaviy yondashuv asoslari. — Toshkent: Fan, 2018, 48-bet

² Dewey J. How We Think. — New York: D.C. Heath, 1997, 91-bet

³ Halpern D. Critical Thinking. — New York: Routledge, 2014, 122-bet

⁴ Schön D. The Reflective Practitioner. — London: Ashgate, 2003, 64-bet

⁵ Paul R., Elder L. Critical Thinking Concepts. — California: Foundation for Critical Thinking, 2019, 103-bet

⁶ Facione P. Critical Thinking: A Statement of Expert Consensus. — California Academic Press, 1990, 57-bet

xulosa chiqarish topshiriqlari berilganda, ular nafaqat axborotni saralashni, balki dalillarni tahlil qilishni ham o'rganadi.

Kompetensiyaviy yondashuvda baholash jarayoni ham tanqidiy fikrlashni rag'batlantirishi lozim. An'anaviy baholash asosan faktlarni yod olishni tekshirsa, kompetensiyaga asoslangan baholash tahlil, solishtirish, izohlash, dalillash, muammoni hal etish kabi kognitiv jarayonlarni o'Ichaydi. Portfoliolar, loyiha ishlari, tadqiqot topshiriqlari va keys-stadilar orqali talabaning tanqidiy fikrlashi yanada aniq namoyon bo'ladi. Bu esa bo'lajak o'qituvchining kelajakdagi pedagogik yondashuvlarini shakllantirishga bevosita ta'sir qiladi.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda o'qituvchining shaxsiy kompetensiyalari ham muhim o'rin tutadi. O'qituvchi o'zi tanqidiy fikrlay olmasa, talabalardan buni talab qilishi qiyin bo'ladi. Shu bois pedagog doimiy ravishda o'z ustida ishlashi, mantiqiy fikrlashni rivojlantirishi, ilmiy-tadqiqot faoliyatida ishtirok etishi va zamonaviy pedagogik texnologiyalarni muntazam o'rganib borishi zarur. Natijada, talabalarda tanqidiy fikrlashning shakllanishi tizimli pedagogik jarayonga aylanadi.

XULOSA: Kompetensiyaviy yondashuv asosida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy salohiyatini oshiruvchi asosiy omillardan biridir. Tanqidiy fikrlash talabaning mustaqil fikrlashi, muammoni tahlil qilishi, dalillarga asoslanishi va o'z qarorini asoslay olishini ta'minlaydi. Maqolada ko'rsatib o'tilgan metodlar, texnologiyalar, refleksiv faoliyat va raqamli savodxonlik elementlari ushbu jarayonni yanada takomillashtirishga xizmat qiladi. Natijada, pedagogik ta'lim jarayonida tanqidiy fikrlashning izchil rivojlanishi zamonaviy o'qituvchining shakllanishiga zamin yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Hasanov U. Kompetensiyaviy yondashuv asoslari. — Toshkent: Fan, 2018.
2. Dewey J. How We Think. — New York: D.C. Heath, 1997.
3. Halpern D. Critical Thinking. — New York: Routledge, 2014.
4. Schön D. The Reflective Practitioner. — London: Ashgate, 2003.
5. Paul R., Elder L. Critical Thinking Concepts. — California: Foundation for Critical Thinking, 2019.
6. Facione P. Critical Thinking: A Statement of Expert Consensus. — California Academic Press, 1990.